

Publikace *Changing Paradigms and Approaches in Interpreter Training* je výsledkem spolupráce rady autorů působících v oblasti výuky tlumočení na několika středoevropských univerzitách. Pavol Šveda¹ společně s kolegy zpracovali přehled historie a současného stavu výuky tlumočení v těžko definovatelném regionu střední Evropy, se zvláštním zaměřením na komunitní tlumočení, kterému byla po dlouhou dobu ve vzdělávání věnována menší pozornost než tlumočení konferenčnímu. Jedná se o první takovou publikaci, která vychází v angličtině, věnuje se střední Evropě a o jejíž vznik se zasloužil právě Šveda v roli editora. Jednotlivé statě se dotýkají změn způsobených vstupem těchto zemí do Evropské unie, uprchlické krize v roce 2015, ale také rozvoje technologií, který těsně před odevzdáním publikace do tisku ještě urychlil příchod pandemie covid-19. Samo vymezení regionu *střední Evropy* je nelehký úkol, protože neexistují zcela jednoznačné definice tohoto pojmu a na tento region tak lze nahlížet různě z hlediska historického, kulturního či politického. Vývoj ve střední Evropě byl silně ovlivněn politickými změnami po druhé světové válce, kdy došlo k izolaci vědecké a tlumočnické komunity od jejich západních sousedů, ale také například od Rakouska, které geograficky do střední Evropy rovněž patří.

Publikace obsahuje celkem třináct statí rozdělených do dvou hlavních částí. První část se věnuje průběžnému vývoji studijních programů tlumočení, od počátků profesionalizace výuky přes postupný rozvoj osnov ovlivněný jak politickými a kulturními faktory (vstup do Evropské unie, migrační krize), tak konkrétnějšími zásahy do vzdělávacího systému, jakým bylo přizpůsobování se výsledkům Boloňského procesu. Druhá, kratší část publikace se zaměřuje na to, jak motivovat studenty tlumočení s využitím nástrojů sebehodnocení, jak souvisejí kognitivní schopnosti a charakterové vlastnosti s tlumočnickým výkonem, a jaké existuje spojení mezi motivací studentů a kvalitou jejich tlumočení.

V první kapitole první části, která má současně sloužit jako úvod do tématu, Šveda a Djovčoš nabízejí přehled současného stavu výuky tlumočení ve střední Evropě, kterou se v první části snaží definovat pro účely této publikace na základě historických, kulturních, politických, sociologických a jazykových podobností. Následující kapitoly pak představují výuku tlumočení v České republice, Maďarsku, Polsku, Rakousku, Slovensku a Slovinsku se zaměřením na současnou strukturu programů, vyučované jazyky, počty studentů a spolupráci s odbornými organizacemi a ostatními vzdělávacími institucemi (např. v rámci konsorcia EMCI – European Masters of Conference Interpreting). Autoři také zdůrazňují, že vzhledem k tomu, s jak „malými“ jazyky tlumočníci ve střední Evropě pracují, je prakticky nezbytné používat *retour* (Šveda, Čenková), tedy tlumočit i do cizího jazyka, což není v západní Evropě obvyklé. Tomuto faktu se musí logicky přizpůsobit i výuka tlumočení. Zmíněny jsou i politické změny, které nevyhnutelně vedly k transformaci jazykového trhu, a tudíž k nutnosti přizpůsobit i celé studijní programy. Mezi takovými změnami jmenují autoři například pád Berlínské zdi, vstup zemí do Evropské unie, migrační krizi a pandemii covid-19. Tyto fenomény jsou více či méně zmiňované

¹ Filozofická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislavě.

i v následujících kapitolách. Šveda a Tužínská se dále soustřeďují na komunitní tlumočení a jeho vnímání širokou veřejností, převážně ve spojitosti s migrační krizí, která Evropu zasáhla v roce 2015. Pro země bývalého sovětského bloku tak šlo o první příležitost, kdy musely přehodnotit svůj přístup k migraci. Tužínská zdůrazňuje, že v případě zmínovaných zemí se jednalo o krizi spíše imaginární; ačkoli byli migranti často skloňovaným tématem v médiích a veřejném diskurzu, jejich reálný počet na území Slovenska (a České republiky) nedosahoval ani statistik mediálně méně známých migračních přílivů. Autoři dále diskutují motivaci postsovětských států, neochotu přijímat migranty související s *jinakostí* (otherness) příchozích a se snahou o vytvoření si vlastní národní identity. Všechny tyto faktory ovlivnily to, jak je nahlíženo na komunitní tlumočení (při němž se často, ale ne výhradně, pracuje právě s uprchlíky).

Následujících sedm kapitol podává přehled vývoje výuky tlumočení v daných zemích a na konkrétních vysokých školách a popisuje současný stav. Pochhäcker se věnuje situaci v Rakousku, konkrétně na univerzitách ve Vídni a ve Štýrském Hradci, od začátku vzdělávání tlumočnicků ve druhé polovině čtyřicátých let a následné změny studijních programů v sedmdesátých letech, kdy bylo studentům umožněno si po absolvování společného základu vybrat mezi tlumočením a překladem. V devadesátých letech pak vznikaly další koncepty a modely v novém politickém prostředí a výuka tlumočení a překladu se o něco více distancovala od prostého získávání lingvistických kompetencí. Výuku tlumočení dále ovlivnil Boloňský systém, který vedl k rozdělení vysokoškolského studia na bakalářské a magisterské studijní programy (nejen v Rakousku). Po roce 2004 se proměnily požadavky na jazyky tlumočené konferenčně (s přistoupením nových zemí do EU) a v roce 2015 pak tlumočnický trh ovlivnila zvýšená poptávka po komunitním tlumočení v souvislosti s migrační krizí. V současné době se univerzity učí přizpůsobit se sociokulturnímu vývoji a stále při výuce využívají vzdáleného přístupu a tlumočení online.

Na paralely ve vývoji konferenčního tlumočení a tlumočení pro neslyšící na Univerzitě ve Štýrském Hradci se zaměřila Stachl-Peierová, která identifikovala společné body přínosné pro výuku obou typů tlumočení. V další kapitole Biernacka seznamuje čtenáře se strukturou magisterských a postgraduálních studijních oborů tlumočnictví na Univerzitě ve Varšavě. Zaměřuje se zejména na *blended learning* a jeho možnosti a využití při výuce dvou specializací, které univerzita nabízí: konferenční a komunitní tlumočení. Horváthová z budapeštské univerzity ELTE (kde až do devadesátých let fungoval jediný program tlumočení a překladu v Maďarsku) popisuje vliv tržních sil na výuku tlumočení (např. vstup Maďarska do EU) a dále také spojení teorie a praxe v doktorandském výzkumu. V sedmé kapitole se Čenková věnuje historické perspektivě a současným trendům ve výuce tlumočení na Univerzitě Karlově, která nabízí specializaci pro konferenční a komunitní tlumočení a také aktivně spolupracuje s celou řadou profesních organizací (např. Jednota tlumočnicků a překladatelů, Asociace konferenčních tlumočnicků, Komora soudních tlumočnicků), evropskými institucemi a jejich ředitelstvími (DG SCIC, DG LINC), neziskovými organizacemi a dalšími univerzitami, převážně v rámci EMCI. Štefková z Univerzity Komenského v Bratislavě analyzuje situaci komunitního tlumočení na Slovensku, které je v posledních letech žádoucí pro stále se zvyšující počet cizích jazyků (ukrajinština, rumunština, bulharština, ruština, srbština, korejština, ale také somálština, kurdština či tibetština). Zmiňuje také certifikaci soudních tlumočnicků, jejíž požadavky hodnotí jako nedostatečné, protože se certifikační zkoušky soustřeďují výhradně na

jazykovou připravenost a v minimální míře na konsekutivní tlumočení, aniž by uchažeči museli podstoupit jiný druh tlumočnického výcvik, takže jsou často nepřipraveni na širokou škálu tlumočnických situací, se kterými se při výkonu profese mohou setkat. V poslední kapitole první části Pokornová a Južničová z Univerzity v Lublani s pomocí dvou průzkumů analyzují, jak výuka tlumočení v Slovinsku reaguje na požadavky trhu. Zaměřily se na komunitní tlumočení v oblasti zdravotnictví a na jazykové kombinace soudních tlumočnicků.

Druhá část publikace je věnovaná motivaci studentů tlumočení a jejímu vlivu na výkon. Hodáková z Univerzity Konstantina Filozofa v Nitře zkoumala, jak výkon studentů tlumočení ovlivňují jejich kognitivní schopnosti a také charakterové vlastnosti. Potvrzuje tak souvislost mezi *produktivním stresem*, vyšší motivovaností studentů a jejich výkonem. Melicherčíková a Dove na základě studie provedené na Univerzitě Mateja Bela v Banské Bystrici zkoumali vztah mezi motivací studentů a tlumočnickým výkonem. Tato studie je poměrně unikátní, protože ačkoli existují další studie zabývající se motivací (Bontempo a Napier 2009; Shaw 2011; Timarová a Salaets 2011), nezkoumají její vliv na výkon. V poslední kapitole této části Mračková Vavroušová a Mraček popisují koncept *sebereflektivních deníků*, do kterých si studenti zapisují komentáře ke svým výkonům, mají možnost je sdílet s vyučujícími a pravidelně se k zápisům vracet, a zlepšovat tak s pomocí sebereflexe vlastní tlumočení. Autoři zpracovali případovou studii, kdy využili sebereflektivní deníky studentů bakalářského programu mezikulturní komunikace na Univerzitě Karlově, tedy studentů, kteří začínají s konsekutivním tlumočením. Jelikož je mezikulturní komunikace programem sdružujícím jak tlumočení, tak překlad, mnozí z respondentů se připravují na překladatelskou specializaci a tlumočnické předměty považují za extrémně náročné či stresující. Studie prokázala, že sebereflektivní deníky mohou sloužit jako důležitý pedagogický nástroj a způsob rozvoje sebereflexe.

Pavol Šveda v závěru shrnuje historické i současné aspekty výuky tlumočení ve střední Evropě, od první a druhé světové války přes pád komunismu až po vstup středoevropských zemí do Evropské unie a migrační krizi, tedy faktory, které významně ovlivnily tlumočnický trh a s ním samotnou výuku tlumočení. Po pádu komunismu se musela transformovat celá ekonomika a s ní i trh s tlumočením. Univerzitám tak připadnul náročný úkol aktualizovat studijní programy tak, aby odpovídaly nové realitě a zvýšené poptávce po jazykových službách, jak z hlediska množství zakázek, tak počtu tlumočených jazyků. Tento směr významně podporovala také Evropská unie a její tlumočnické služby (např. DG SCIC, DG LINC). Tato podpora byla a je i v jejich zájmu – s přistoupením středoevropských zemí do EU bylo nutné připravit a zaměstnat vysoké počty tlumočnicků pro nové jazyky. Jen mezi lety 2004 a 2007 se z nově přistoupičích středoevropských zemí (čeština, maďarština, polština, slovenština, slovinština) akreditovalo pro tlumočení pro EU na 169 nových tlumočnicků. Mezi lety 2016 a 2020 se pro srovnání pro tytéž jazyky akreditovalo již pouze 17 osob. Tlumočnický trh následně v roce 2020 výrazně zasáhla pandemie covid-19, která vedla k rušení řady zakázek a k přesunu mnoha tlumočených akcí do online prostoru, což zásadně ovlivnilo i samotnou výuku tlumočení a přípravu budoucích tlumočnicků. Vyučující i studenti se zvládli přizpůsobit novým technologiím především při výuce tlumočení a lze tedy konstatovat, že po sociálním obratu na trhu tlumočení, kdy na významu stále více získává i komunitní tlumočení, přichází i obrat technologický.

Publikace poskytuje ucelený přehled o vývoji a současnosti výuky tlumočení v zemích střední Evropy a poukazuje jak na její nedostatky, tak na její možnosti a příležitosti. Autoři čerpají z vlastních zkušeností a empirických studií a nabízí tak zajímavý vhled do problematiky.

Mgr. Veronika Trusová

doktorandka Ústav translatologie, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha

veronika.s.trusova@gmail.com

doi: 10.14712/24646830.2023.29